

Поки побоювання Росії щодо "європейського вибору" України, яку Брюссель не збирається приймати в ЄС, перебільшені. Україна, як і Молдова, не стануть членами Євросоюзу й НАТО, оскільки цього не допустить Росія. Можна сказати, що завершився важливий етап європейської інтеграції України, яка стала лідером "сірої зони" Європи. Це вершини європейської інтеграції країни, де влада вже живе за європейськими стандартами й робить усе можливе, щоб зберегти свої здобутки.

У найближчому майбутньому втрата російського стратегічного ринку неминуче призведе до остаточного руйнування вітчизняної технологічної піраміди й Україна закріпиться на світовій периферії. Рекомендації американських експертів на згортання економічних зв'язків із Росією є згубними для української економіки, тим паче, що торгівля Сполучених Штатів із Росією в умовах економічних санкцій лише 2014 р. зросла (!) на 7%.

Унаслідок офшорної геополітики на Захід виведено активи стратегічних підприємств і фактично втрачено основні важелі управління економікою й регулювання платіжного балансу. Державна політика має спиратися на не прагнення здобути допомогу Заходу, а на політичну волю повернути, за допомогою фінансової амністії, виведені за кордон активи.

Першорядним завданням України є відновлення порушених війною виробничих зв'язків Донецько-Придніпровського регіону, що впродовж багатьох десятиліть формувалася як єдиний територіально-ви-

робничий комплекс. Як довели нещодавні події, економічні санкції проти Донбасу автоматично призводять до проблем функціонування промисловості Придніпров'я.

Потрібно впровадження великих державних інвестиційних проєктів, як-от будівництво високошвидкісних залізничних магістралей, автобанів і відновлення Донбасу. Для цього доцільно на основі незаконних військових формувань, охоплюючи добровільчі батальйони територіальної оборони, сформувати трудову армію будівельних батальйонів і спрямувати їхню енергію на творчу діяльність.

Україна має здійснити конституційну реформу й автономізацію регіонів, залишатися нейтральним і дружнім сусідом, державою, що зберегла міцні економічні зв'язки на Заході та Сході. Щоб у країні було майбутнє, слід позбавлятися від псевдонаціональної ідеї "під кого залягти", що неодноразово призводила до згубних наслідків, і віднайти власне місце в новій геополітичній конфігурації Великої Європи. Для цього потрібний професіоналізм в управлінні з опорою на народ Заходу, Сходу й Півдня України.

Висновки. Країна не витримає третьої оглушливої "перемоги" Майдану. Майбутнє України за нейтральним статусом. Якщо українська влада замість нейтралітету пристане на проамериканський чи проросійський бік, її без жалю розшматують основні геополітичні гравці Східної Європи. Україна не гірша й не краща за іншу Європу, але щоб облаштувати наш спільний будинок, слід жити своїм розумом.

Volodimir Dergachov

The Third Ruin. The national idea of "who to lie to" and its consequences

There is a phenomenon in Ukrainian history that is difficult to understand today without mentioning it. The ruins are periods of Ukrainian counter-reformation with internecine struggle for redistribution of property (Polish, Crimean Tatar, St. Petersburg, Soviet) with an emphasis on "multi-vector" foreign policy. In each Ruin, the tactical tasks of the struggle for power and the covert interests of the Ukrainian pseudo-elite dominated the strategic goals of statehood. Each of the Ruins showed the inability of the elite to offer the people consolidating goals, was accompanied by the government's refusal to rely on its own people, focus on external forces and ended in the loss of statehood. The paper considers the situation in Ukraine during the years of "independence".

Keywords: European Union; Ruins; restitution; the square; geopolitical vectors; deindustrialization; visa-free regime; guest workers

Надійшла до редакції 16 серпня 2021 року

УДК 323+327](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.8(301).10-17

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Досягнення української влади за 30 років нестабільності

Сучасний стан науки дає можливість говорити про багатоваріантність, альтернативність, полівалентність нових тенденцій суспільного життя. Ті, хто наполягає на одноваріантності ("демократичним реформам немає альтернатив"), виявляють зацікавленість у визначеному сценарії розвитку, приписуючи своїм суб'єктивним устремлінням статус непорушної об'єктивності, одночасно проголошуючи устремління інших злим і нерозумним свавіллям. Саме з такою позицією нині стикаємось у трактуванні подій, що відбуваються в нашій державі. Я далекий від думки, що влада є ворогом народу, проте сучасні події свідчать про нерозуміння більшістю політичної еліти глобальних процесів, які відбуваються. Тому своїм завданням ставлю публікацію полемічних матеріалів, здатних викликати резонанс. І надзвичайно хочу помилятися в оцінках процесів, що відбуваються в нашій державі.

Ключові слова: геополітична нестабільність; мігранти; експорт; імпорт; регіональні конфлікти; світова криза; націоналізм; фундаменталізм; монополія на панування; релігійні конфлікти; цивілізаційні чинники; Євроатлантичний блок; Євразійський блок

Постановка проблеми. Сьогодні чимало жителів України ставлять собі запитання: "Чому 280 млн людей у СРСП дали можливість обдурити себе західним проповідникам нового міфу, тепер уже лібералізму, й власним корпоративістам, і втратити доволі гідне життя?"

Чому зруйновано старий міф західних ідеалістів, "комунізм" Л. Брежнєва, коли життя значно поліпшилося, а люди дістали змогу отримати квартиру, придбати побутову техніку чи автомобіль (або принаймні заощадити на нього), відпочити на півдні?

Чому нові ідеологічні міфи зазвичай упроваджують на території Східної Європи, а просувають їх американські геополітики єврейського походження на кшталт З. Бжезинського чи М. Олбрайт, які неспроможні визначитися з власною вірою та національністю?

Чому люди з таким ентузіазмом стали руйнувати своє життя, звичний розпорядок, вистражданий і з любов'ю облаштований дім? І що чекає на нас у майбутньому?

Розрахунки переконають: катастрофічне старіння основних фондів нашої промисловості призведе до того, що науково-промисловий потенціал України буде остаточно зруйновано. А це означає, що ідеологію технологічного лідерства у сфері технічної політики вже сьогодні потрібно змінити на ідеологію технічних залучень.

Проте це ще не все. Ось які дані наведено в газеті "Голос України" (№ 95 від 31 травня 2000 р.): "За оцінками експертних досліджень, організована злочинність контролює 85 відсотків банків і 40—50 відсотків підприємств". Там само подано заяву фракції "Батьківщина", у якій констатовано: "В Україні і за кордоном відомо, що реальне безробіття у нас досягло катастрофічного рівня — майже 33% і стало національним лихом. Урядові структури — Держкомстат і Міністерство соціальної політики — вперто применшують або навіть приховують реальні дані про безробіття". Заробітну плату заморожено, а ціни постійно зростають: на проїзд у міському транспорті, на хліб, електроенергію, комунальні послуги, нафтопродукти тощо.

Як же жити в таких умовах?

Сьогодні інженери, науковці, викладачі вишів, учителі підробляють або мають за основну роботу торгівлю цигарками, китайським, турецьким та іншим мотлохом, виконуючи роботу, якою на Заході займається неграмотний безпритульний. Великі міста України перетворено на ринки, де все купується й продається. Чому доктори та кандидати наук мають заробляти на життя торгівлею?

Чому депопуляція українського населення досягла катастрофічних розмірів, валовий внутрішній продукт на душу населення, за класифікацією ООН, відповідає рівню малорозвинених країн?

Народ має усвідомити ці проблеми та діяти, а не чекати, коли компраторська й гендлярсько-лихварська політична "еліта" продасть і землю України, а ми станемо рабами у власній "незалежній" державі.

Мета статті — розглянути основні проблеми, що супроводжують розвиток українського суспільства впродовж 30 років незалежності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Досягнення української влади за 30 років

У 1990-ті рр. Україна була єдиною країною Східного блоку, що за макроекономічними показниками відповідала вимогам Брюсселю для вступу в Європейський Союз, зокрема за даними Програми людського розвитку (ПРООН), за цими параметрами посідала 25 місце у світі. Проте українська влада після проголошення незалежності на перше місце поставила приватизацію, що породила доморослих олігархів і великомасштабну корупцію. До 2013 р. за Індексом людського розвитку Україна змістилася на 83 місце, а за експертними оцінками, наступними двома роками мала потрапити у другу сотню (за прогнозом — приблизно 140 місце). Черговий Майдан призвів до втрати Криму, громадянської війни на Донбасі та політичної нестабільності. На практиці не виправдався жоден макроекономічний прогноз Інституту прогнозування НАНУ через наполегливе ігнорування геополітичних і гео економічних чинників.

Заява голови Європейської комісії Жан-Клода Юнкера щодо шансів вступу України в Євросоюз і НАТО через 20—25 років є передбачуваним кроком для Брюсселю й неприємним сигналом для українських політиків, які упродовж багатьох років обіцяють громадянам неминучу швидку євроінтеграцію.

Ігнорування Києвом угоди "Мінськ-2", внутрішньополітична криза, що лише поглиблюється, і відсутність результатів у боротьбі з корупцією, яка дістала нове дихання, дратує європейських чиновників. Окрім того, українська влада прагне експлуатувати образ жертви замість проведення економічних реформ для євроінтеграції.

Переговори про підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом розпочалися 2007 р. 30 березня 2012 р. глави делегацій України та Євросоюзу парафували Угоду (попереднє підписання окремих статей). Однак у листопаді 2013 р., за кілька днів до Вільнюського саміту "Східне партнерство", Президент України В. Янукович відмовився ставити підпис на доленосному документі.

Лідери чергового київського Майдану й українські радикали використали цей крок як привід для масових акцій непокори та озброєного протистояння. Стався державний переворот за мовчазної згоди Євросоюзу, який вже 21 березня того самого року підписав із новим українським прем'єром політичний блок Угоди, а 27 червня — економічну частину, що передбачає створення зони вільної торгівлі (ЗСТ).

12 вересня 2014 р. у Брюсселі на переговорах "Україна — Росія — ЄС" на вимогу Росії було досягнуто домовленості щодо відтермінування імплементації Угоди про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) "Україна — Євросоюз" до 31 грудня 2015 р.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада схвалила законопроект про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом.

У 2015 р. експорт товарів і послуг скоротився з 53,9 млрд дол. до 38,1 млрд дол. (-30%), а імпорт товарів і послуг — із 54,4 млрд дол. до 37,5 млрд дол. (-31%) за подальшого зростання негативного сальдо зовнішньоторговельного обігу, особливо з Німеччиною. Провідною експортною галуззю від 2014 р. стало сільське господарство (38% загального експорту), що випередило чорну металургію (20%). Частка експорту залізорудної сировини становила 6%.

Основними партнерами в зовнішній торгівлі України залишаються Російська Федерація, Туреччина, Китай, Єгипет, Білорусь, Казахстан і тільки тоді країни Євросоюзу. Зовнішньоторговельний обіг зі США становить 2% (за суттєвого негативного сальдо). Україна наростила обсяги постачання чавуну в Китай, експорту пшениці в Таїланд і Бангладеш, які через посуху стали головними споживачами українського зерна.

У географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України за підсумками 2020 р. провідне місце посідають країни ЄС. Водночас їхня частка скоротилася з 41,9% за підсумками 2019 р. до 41,0%. ЄС є найбільшим торговельним партнером України як з експорту товарів (37,8% загального експорту), так і з їх імпорту (43,8% загального імпорту). На відміну від загальної тенденції, скорочення експорту до країн ЄС відбувалося швидшими темпами, ніж імпорту. За підсумками 2020 р. експорт до них скоротився на 2,1 млрд дол., або на 10,2%, — до 18,6 млрд дол., тоді як імпорт — на 1,8 млрд дол., або на 6,9%, — до 23,7 млрд дол.

Частка країн Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) у товарообігу України також скоротилася: від 14,9% за підсумками 2019 р. до 12% за підсумками 2020 р. Темпи зниження торгівлі були вищими, ніж у торгівлі з ЄС, і становили 24,5%. Значною мірою це відбулося через скорочення товарообігу з Російською Федерацією на 28,7%.

Загалом імпорт із країн ЄАЕС знизився на 29,1%. Темпи скорочення експорту до країн ЄАЕС за підсумками 2020 р. були нижчими, ніж імпорту з них і становили 15%, або 797,6 млн дол. Значною мірою це обумовлено меншими (на 575,8 млн дол.) обсягами постачання промислових товарів. Якщо товарообіг із країнами ЄС, а також із країнами ЄАЕС упродовж 2020 р. демонстрував скорочення, то динаміка торгівлі з іншими країнами була позитивною. Товарообіг із ними зріс на 875 млн дол., або на 1,8%, через нарощування експорту до них на 2,1 млрд дол., або 8,6%, за скорочення імпорту на 1,2 млрд дол., або на 5%. Насамперед відбулося суттєве зростання експорту до Китаю (на 97,7%), що сприяло збільшенню частки цієї країни в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України до 14,9% (14,4% в експорті та 15,3% в імпорті).

Зона вільної торгівлі з ЄС спричинила втрату російського ринку. Обсяг українського експорту в РФ за останні три роки зменшився з 15,1 млрд дол. до 4,8 млрд дол., або більш ніж утричі. Європейський Союз не має наміру компенсувати Україні збитки від втрати російського ринку, а уряд Молдови обмежив імпорт українських продовольчих товарів.

Велику частину наданих квот в Україні не використовують через суттєву конкуренцію, відсутність реального попиту в ЄС, невідповідність продукції європейським нормам або очікуваній якості й ціні. Квоти на більшість сільськогосподарських товарів настільки незначні, що їх вибирають уже на початку року.

Після чергового Майдану рівень життя в Україні знизився вдвічі, національна валюта знецінилася в 3,1 раза, інфляція перевищила 40%. На цьому фоні головним завданням українського уряду залишається згортання торговельних та інших зв'язків із Росією. Внаслідок цього оборонна й авіаційна галузі позбулися великих замовлень і 80% прибутків. Створення вільної зони торгівлі з ЄС призвело до втрати преференцій на найбільшому російському ринку збуту продукції. Руйнування зв'язків із потужним торговельним партнером і основним інвестором (через російські банки) України спричинив парадокси у вітчизняній економіці. Країна вперше завершила зимовий період без російського газу, який купувала в Європі за ціною, дорожчою за російську на 30%.

За завоюю американського посла, Україна має стати аграрною наддержавою. Однак у світовій практиці ще не було випадку, коли країна, що прямує шляхом деіндустріалізації й планомірно руйнує верхівку створеної високотехнологічної піраміди, могла розраховувати на позиції лідера навіть у третьому світі, коли замість виробництва ракет вирощуватиме рапс на біопаливо.

За підсумками 2020 р., Україна загалом експортувала аграрної сировини й продовольчих товарів на суму 22,2 млрд дол. США, повторивши показник попереднього року. Найбільший дохід забезпечили зернові й олійні культури, жири та олії, залишки й відходи харчової промисловості, водночас і продукція з доданою вартістю не залишилась осторонь досягнень українських експортерів.

Мізерні квоти щодо експорту харчових продуктів з України в держави Євросоюзу зумовлені небажанням європейських фермерів конкурувати з неякісною дешевою продукцією. За стандартами ЄС у раціоні великої рогатої худоби має бути зелена трава, зокрема у вакуумному пакуванні, а не сіно й інші грубі корми. Якість має відповідати стандарту м'яса філе. Нідерландські фермери, які здебільшого проголосували проти асоціації ЄС з Україною, використали у відповідній телевізійній рекламі відеоролик про курок. Їхня дієтична делікатесна курятина вдсятеро дорожча за українську, але місцеві курочки, на відміну від українських, майже весь рік харчуються на зелених

луках, а для комбікорму виробляють висококалорійні гранули із зерна пшениці й зеленої трави.

У I півріччі 2021 р. експорт товарів з України зріс на 30,7%, а імпорт — на 28%, про що повідомили в Держстаті. Експорт сягнув 29,924 млрд дол., а імпорт — 31,251 млрд дол. Негативне сальдо становить 1,327 млрд дол., що водночас менше, ніж у I півріччі 2020 р. — 1,519 млрд дол.

Найбільше українських товарів купували Китай (4,28 млрд дол., або 14,3% загального експорту), Польща (2,366 млрд дол., або 7,9%), Туреччина (1,791 млрд дол., або 6%), Росія (1,524 млрд дол., або 5,1%) та Італія (1,502 млрд дол., або 5%).

Найбільше Україна імпортувала з Китаю (4,567 млрд дол., або 14,6%), Німеччини (2,796 млрд дол., або 8,9%) та Росії (2,415 млрд дол., або 7,7%).

Як в експорті, так і в імпорті товарів найбільша частка у загальному обсязі припадала на країни ЄС (39,7 та 41,5% відповідно).

У товарній структурі експорту переважали чорні метали (20,5%) і мінеральні продукти (15,4%), імпорту — машини й електротехнічне обладнання (20,1%), палива та нафта (16,0%). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,96 (у I півріччі 2020 р. — 0,94). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 227 країн.

У липні сукупний державний і гарантований державою борг України у гривневому еквіваленті зменшився до 2,499 трлн грн, а в іноземній валюті — зріс до 92,96 млрд дол.

За результатами соціологічних опитувань, майже 80% молодих українців бажають виїхати в країни ЄС у пошуках кращого життя. У країнах Євросоюзу вже працює кілька мільйонів українських заробітчан. Через конфлікт на Донбасі посилюється потік мігрантів із нашої країни та охочих отримати статус біженця. Зростає кількість українців, які прагнуть отримати статус біженця нібито за переслідування на батьківщині через нетрадиційну сексуальну орієнтацію, що важко перевірити. Євросоюз попередив українську владу про нові обмеження, зумовлені міграційною кризою, наприклад, навіть після прийняття безвізового режиму його може заблокувати будь-яка країна.

Доба глобальної геополітичної нестабільності, до чого вона призведе?

Світ увійшов у добу глобальної геополітичної нестабільності. Вона розпочалася зі світової системної кризи, що прискорила зміщення світового центру економічного й технологічного розвитку на Схід. Захід на чолі зі США поступово втрачає монополію на світове панування та винятковість. Міжетнічні й етноконфесійні конфлікти, американська агресія в Іраку, Лівії, Сирії й провальні "кольорові революції" дестабілізували ситуацію в багатьох регіонах. Унаслідок потепління клімату Землі екстремальні погодні явища частішають і стають смертельно небезпечними. За оцінками ООН, кліматичні зміни щорічно завдають збитків на суму 250—350 млрд дол.

Уперше за останні десятиліття спостерігаємо песимістичну одноставність у прогнозах, не лише науко-

вих, а й релігійних, наприклад, у різдвяній промові Папи Римського у Ватикані. Передбачення здебільшого вкрай негативні, у багатьох наявні визначення: "нова холодна війна", "переддень Третьої світової війни", "кінець віку", "Армагеддон". Світ увійшов у добу глобальної геополітичної нестабільності, що триватиме десятиліттями. Уперше за останні п'ять століть світовий політичний та економічний полюси знову повертаються на Схід.

П'ятсот років тому Китайська імперія була єдиною наддержавою. І тепер, коли цей цикл повертається, він супроводжуватиметься не новою холодною війною, а регіональними гарячими конфліктами. Це буде не Третя світова війна, а Перша світова релігійна війна. У новітній геополітиці сила духу домінуватиме над військовою та економічною потужністю. І ця сила визначатиме поведінку держав у міжнародних відносинах.

Багато аналітиків зауважують, що кожен наступний рік стане гіршим за попередній. Американська приватна розвідувально-аналітична компанія Stratfor прогнозує, що 2021 р. характеризуватиметься глобальним безладом, який дедалі більше посилюватиметься. Британська газета Financial Times серед головних геополітичних ризиків для міжнародної безпеки називає вибір войовничо налаштованого президента США та дезінтеграцію Євросоюзу.

Постійне протистояння "США — Росія"; ескаляція сепаратизму й націоналізму; криза євросони та міграційна криза в Європі; заморожений конфлікт на Донбасі; громадянська війна в Сирії та Іраку; радикальний ісламський і християнський фундаменталізм; джихад на Близькому Сході та в Північній Африці; "заявка" Туреччини не лише на регіональне лідерство; нестабільність в Афганістані та Лівії; конфлікт у Південно-Китайському морі й інші гарячі точки загрожують стати детонатором чергового світового конфлікту.

Які глибинні причини нової загрози? Після розпаду СРСР і біполярного світу розпочалася тектонічна геополітична трансформація. Згідно з геополітичною теорією Великих багатомірних просторів, виникли сейсмонебезпечні зони етнонаціональних і етноконфесійних конфліктів, що особливо гостро виявляються на рубежах цивілізацій і в історичних регіонах із різними релігіями, ідеологіями та культурою. Вони іноді дримають під покривом геополітичних просторів світових імперій і наддержав, але вибухають під час чергової трансформації. Як тільки порушуються матеріальні, транспортні й фінансові комунікації, знижується рівень та якість життя — демони націоналізму й релігійного фундаменталізму виходять на стежку війни.

Якщо в геологічному просторі тектонічну трансформацію викликають і супроводжують землетруси чи виверження вулканів, то на межі цивілізацій основою горючого матеріалу є релігія, етнонаціоналізм і штучна вестернізація, що супроводжуються появою корумпованих маріонеткових "демократичних" режимів.

Після розпаду Великих геополітичних просторів виникає безліч геополітичних "островів", що зберігають комунікативну енергетику минулих історичних "страт". Коли через втрату геополітичної чи економічної потужності зв'язаність багатомірного комунікаційного простору держави знижується, ці території розпочинають рухатися.

Сучасну геополітичну архітектуру створено найбільшими західними (європейськими) державами, часто всупереч інтересам місцевих народів. У "кровоносних судинах" на межі євразійських цивілізацій утворювалися гігантські "тромби", що посилювали конфліктність і бар'єрність рубежів цивілізацій. Як наголошував відомий британський історик А. Тойнбі, "непереборною перешкодою є заперечення природи, а воно завжди загрожує людині згубними наслідками" [1].

Після американської агресії в Іраку на Близькому Сході (центрі світових цивілізацій і світових релігій) під час тектонічної геополітичної трансформації виявилися численні історичні "страсти" — території, що впродовж певного історичного періоду багаторазово входять до різних геополітичних просторів (платформ). Вони зазнають найбільшої геополітичної трансформації, що часто супроводжується етнонаціональними й етноконфесійними конфліктами. Американська геополітична технологія "керovanого хаосу" призвела до переформатування Близького та Середнього Сходу в некерований хаос, зростання кількості терактів і потоків біженців у Європу. На поверхню вийшли, здавалося б, демони минулого, що назавжди заснули. Зростає геноцид стосовно малих етнічних чи релігійних громад. Численні аналітики дедалі частіше зауважують про початок Третьої світової війни, натомість опоненти їм заперечують, що заграва чергової масштабної пожежі ще за горизонтом нинішніх подій. Чи можна завчасно передбачити гарячі точки на планеті, де спалахне чергова іскра глобального конфлікту?

Головні фронти битв між Заходом і Сходом

У нестабільну епоху початку нового 500-річного геополітичного циклу й зміщення центру економічного та технологічного розвитку на Схід особливо вибухонебезпечними стають геополітичні вузли на перетині межі Великої євразійської цивілізаційної зони (суперетнічної) і Римленда (берегової океанічної), де розгорнуться головні поля битв атлантистів та євразійців у багатомітному комунікаційному просторі Землі.

Попри численні прогнози, Третьої світової війни між Заходом і Сходом априорі не буде. Захід і Схід — це стан людства, а не географія, але можливі регіональні конфлікти в багатомітному просторі: військові, економічні, інформаційні, етнонаціональні, — в яких переважатимуть релігійний і цивілізаційний чинники.

Зосередимо увагу на головних регіональних фронтах протистояння основних геополітичних гравців у перехідну добу глобальної нестабільності. Головні фронти протистояння Заходу й не-Заходу — Близький Схід, Східна Європа, Південно-Східна Азія з

Південно-Китайським морем і Карибський регіон. Основні події (конфлікти) відбуватимуться на Євразійському континенті, тому, згідно з класичною геополітикою, єдиний спосіб збереження світового лідерства Сполучені Штати вбачають у створенні серії "санітарних кордонів" і розв'язанні регіональних конфліктів за допомогою технології "керovanого хаосу" в битві за Євразію.

Загальну увагу прикуто до боротьби з радикальним ісламом. Відомий сходознавець, професор Г. Мирський зазначає, що в невизнану Ісламську державу приїхали молоді люди, мізки яких промито мережевою пропагандою. У Корані Аллах називає мусульман "найкращою з громад, створених для роду людського", тобто обраним народом. Насправді у світі, як вважає ісламізм, володарюють невірні, хрестоносці, розтлінні, безбожні американці. Ця несправедливість і примушує мусульманську молодь братися за зброю, щоб після століть приниження створити новий халіфат. У ХХ ст. молодіжний радикалізм, породжений суттю споживчого буржуазного суспільства, вже виявлявся в захопленні комунізмом і нацизмом, маоїзмом та культом Че Гевари. Тепер в іммігрантській молодіжній культурі престижно ставати під прапор бойовничого ісламізму, прикриваючись великою релігією [2].

Король Йорданії Абдалла II, виступаючи на V з'їзді лідерів світових і традиційних релігій (Астана, 2015), назвав радикалів "вигнанцями" ісламу: "Сьогодні ми зіткнулися з тим, що становить серйозну загрозу для нашої релігії: серед нас з'явилися вигнанці ісламу. Вони закликають до сектантства, заволодіти, вони поширюють насильство". Радикальні угруповання, зокрема й Ісламська держава, становлять суттєву загрозу передусім для ісламу. У світі проживає 1,5 млрд праведних мусульман, "але й краплі отрути вистачає, щоб занепасти все". Екстремісти маніпулюють словом Божим, чого не може дозволити собі жоден справжній мусульманин.

Економічні плацдарми Анти-Росія й Анти-Китай

Головні геополітичні вузли трансформації та нестабільності на Євразійському континенті зміщуватимуться з Близького Сходу (суніти, шиїти й алфавіти) у Східну Європу (західні та православні християни, греко-католики) і Південно-Східну Азію (Індокитай, Південно-Китайське море). Чому ці регіони виходять на перший план у глобальній геополітиці? Тут створюють плацдарми протистояння Заходу з ядерною наддержавою (Росією) та економічною наддержавою (КНР).

Захід на чолі зі США формує не лише військові (блокові), а й економічні плацдарми поблизу Росії та Китаю — Анти-Росію ("Східне партнерство" з маріонетковими проамериканськими режимами) й Анти-Китай (Транстихоокеанське партнерство без Китаю та Росії замість єдиної Азійсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі).

У першій половині ХХІ ст. станеться глобальна гео економічна трансформація, в межах якої головна

битва Заходу й Сходу розгорнеться між двома блоками, що формуються, — Євроатлантичним та Євразійським. Блок на чолі з атлантистами охоплює Транстихоокеанське партнерство (ТТП) + Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП). Опоненти звертають увагу, що носіями цього "партнерства" є американські транснаціональні корпорації. І під час створення цих зон вільної торгівлі у світовій економіці посиляться домінування Сполучених Штатів і американського законодавства.

Євразійський блок охоплює Шанхайську організацію співпраці + Євразійський економічний союз (САЕС) + проєкт "Новий шовковий шлях" + УРЕП (Усеосяжне регіональне економічне партнерство). Досягнуто домовленості про зв'язаність (стикування формату) САЕС із китайською ініціативою Економічного поясу Шовкового шляху (ЕПШШ).

У глобальній геоекономічній трансформації на перше місце виходить боротьба за ринок Європи. США пропонують посилити трансатлантичні зв'язки, а Росія та Китай — сформувати "Велику Євразію" від Лондона до Шанхаю. Зокрема, з цією метою створено Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АБІІ) — вагомий крок у "великому поході" Шовкового шляху. Успішна реалізація євразійського суперпроєкту "Шовковий шлях" призведе до остаточної втрати стратегічного лідерства США в Азії (в Африці його вже втрачено) [3].

Геополітичну добу глобальної нестабільності зумовлено використанням Заходом нових методів неокolonіалізму, охоплюючи офшорну геополітику та впровадження демократій за допомогою радикального націоналізму, "найсправедливіших" бомб і ракет. Єдина супердержава, що має коротку історичну пам'ять, порушила тисячолітній історичний механізм в Євразії, й потребуватиметься чимало часу, щоб його виправити.

Експерти прогнозують уповільнення динаміки китайської економіки, збереження позицій джихадистів на Близькому Сході та їх розвиток у Північній Африці, продовження терактів і міграційної кризи в Європі, а також економічних санкцій проти Росії.

Світові ринки розпочали 2021 р. суцільним падінням. Обвал фондового ринку в Сполучених Штатах став найбільшим за останні 119 років. Як зазначають ЗМІ, ринок Китаю — "у вільному польоті дзьобом об землю". Пекін увів обмеження на купівлю валюти населенням і компаніями, прагнучи знизити тиск на юань і скоротити обсяги виведення капіталу. Обсяг валютних резервів Китаю скорочується рекордними темпами.

Прогнози вартості бареля нафти Brent коливаються від 20 до 70 дол. Для більшості нафтовидобувних країн, чия економіка безпосередньо залежить від ціни на чорне золото, розпочинаються скрутні часи з девальвацією національних валют і скороченням золотовалютних запасів. За оцінками Світового банку, в середньостроковій перспективі надмірна пропозиція нафти з падінням цін на 45% збільшить світовий ВВП на 0,8%.

Триватиме фарс із формуванням широкої антитерористичної коаліції. Процеси, що відбуваються на Близькому Сході, рух за створення ісламського халіфату не можна зводити тільки до підступів терористів. У так званій антитерористичній операції великі й регіональні держави переслідують власні егоїстично цілі. Можливо, в колісці цивілізацій і світових релігій Захід на чолі зі США спровокував вогнище Першої світової релігійної війни. Як вважає японський професор Т. Наканісі, "новий світовий лад був втоплений в Перській затоці агресією США в Іраку".

Кібервійни й американські технології "некерованого хаосу", які застосовували в "Арабській весні", використовуватимуть і у Східній Європі проти Росії. Братовбивча війна в Україні поступово перетворюється на заморожений конфлікт, який періодично підігріватиметься Сполученими Штатами. Росія як ядерна наддержава продовжуватиме політику створення зони безпеки й політичного нейтралітету в близькому зарубіжжі. Одночасно Захід продовжить формувати "санітарний кордон" в Європі навколо Росії.

Чи зможуть лідери країн зберегти світ і запобігти ірраціональній війні, серед причин якої Папа Римський Франциск назвав **жадібність, нетерпимість і прагнення до влади "сп'янілих духом споживання й засліплених зовнішнім блиском"?**

Гостра боротьба корпорацій за владу в Україні пов'язана з намаганням владних структур поділити й захопити якнайбільше багатств держави. Для цього корпоратистам потрібна своя влада, свій "король", який сприяє дикій приватизації, зростанню компрадорської буржуазії (компрадор — це посередник між іноземним капіталом і місцевим ринком), розвитку віртуальної економіки, маргіналізації суспільства. Така влада неминуче веде до посилення соціальної напруги й втрати державності.

Потрібно, щоб з'явилися уряд і президент, які завоювали довіру народу та розуміють, що лише розвиток власної промисловості й протекціонізм у формуванні середнього класу підприємців нададуть можливість увійти в систему ринкових відносин і побудувати сильну державу. **Така влада не може сформуватися миттєво. Вона має визріти, спираючись на творчу інтелігенцію, національну ідею та свідомі патріотичні сили.**

Це відбудеться тоді, коли депутатський корпус України зрозуміє те, що зрозуміла на початку XIX ст. французька палата депутатів після виступу Кавеньяка. Ось як описує цю сцену Є. Соловйов у книзі "Ротшильди, их жизнь и капиталистическая деятельность" (Санкт-Петербург, 1894): *"...Ми бачили цю палату приниженою й забрудненою панамською історією, присоромлену нечуваним всесвітнім скандалом; представники народу та його законодавці ледве наважувалися з'явитися на вулиці, боячись почути від роздратованого натовпу огидне прізвисько "зłodий". Настали дні спокути; у пориві честі, що прокинулася від сну, палата вирішила пожертвувати собою й відверто продемонструвати свою виразку, щоб усі*

бачили, що вона принаймні має мужність. У ці дні загинули десятки репутацій, почесні діячі були вигнані з ганьбою як викриті у хабарництві, й пролунало нарешті те слово, якого так давно і з таким нетерпінням чекала країна. Це слово належало другому-третьому депутату, але зі швидкістю електричного струму облетіло Францію, і скрізь його зустрічали як передвісника нової доби й нового життя. У невеликій сильній промові Кавеньяк без будь-яких приховувань, натяків, пом'якшень викрив гангрену сучасного політичного життя республіки, яка не без підстав вважає себе провідним батальйоном людства. Ім'я цієї страшною хвороби, що руйнує найкращі тканини народного організму, — продажність (*venalite*) й нахабне безсоромне панування наповнених золотом мішків. Усе продажне: слово, перо, переконання, міністерський портфель, сім'я, установа. Можна купити депутата й журналіста так само легко, як купують на бульварах повію. Людині несила боротися зі спокусами багатства та життєвих насолод, вона жадібно дивиться навколо себе, щоб відхопити чималий шмат і закружляти у вирі задоволень... "Так жити не можна", — закінчив Кавеньяк палку промову".

І у дні спокути, дні пробудженої совісті ці прості слова відіграють історичну роль. Усі, хто їх чує, ніби присутні під час величної сцени, коли було написано слова погрози й загибелі на покритих пурпуром стінах вавилонського палацу... Так жити не можна; не можна віддавати всі сили братовбивчій війні; не можна з гордо піднятою головою йти до почесностей і популярності, крокуючи по трупах утомлених, змучених, загиблих невдах; не можна міряти грошима любов, щастя, повагу, честь; не можна торгувати порядністю; не можна забувати, що у людини є совість... Гроші — не все, є ще справедливість, правда, почуття власної гідності. Це не лише слова, адже без цих істин не існувало й не може існувати людське життя. До ганебної смерті, повного духовного виродження, невимовного смутку, перемоги тваринних інстинктів призводить схилиння перед золотом. І хіба поклоніння мамоні не довело свою неспроможність? Подивіться на цей гамірний натовп, придивіться уважно й побачите, що в ньому навряд чи є хоч один,

*Що добравсь до передчасних зморщок
Без злочину або втрати.*

Хіба не розпочинає вже, хоча й несміливо, через ревіння золотого теляти, лунати проповідь любові, й замість переможного "кожен за себе, дорога — сильному" хіба не чуємо наполегливого заклику до дружби та взаємності? Людство втомилося від бурхливої діяльності накопичення, змучилося в гонитві за земними благами, і хто знає, можливо, недалекий той день, коли набудуть нової сили величні слова Овідія:

Низько пригинаючи голову, бродять по землі звірі.

Але Бог дав людині піднесене обличчя й наказав

Звертати його до неба, де мешкають правда і вічність [4].

Не нагадує це вам, шановні читачі, що життя йде по колу і, можливо, дуже скоро українці почують подібні слова від наших народних депутатів... Чи дочекаємося?

Висновки. Мабуть, сучасна західна думка розгублено заметушилася перед феноменом технологічної революції саме тому, що загубила ці критерії, й день сьогоднішній, як це не дивно, значно поступається дню вчорашньому в суспільній свідомості українців. І якщо наш уряд так слухняно виконує поради західних учителів, то як приклад, наведемо слова видатного американського філософа та письменника минулого століття Р. У. Емерсона: **"Істинний показник цивілізації — не рівень багатства, не величина міст і навіть не високий рівень урожаю, а людський чинник, що ґрунтується на вихованні особистості у країні"**. Це чіткий, зрозумілий і високиморальний критерій. Він ставить у центр прогресу розвиток усього найкращого, що закладено в людині природою, і визначає рівень цивілізації саме цією мірою.

У попереднє століття Ф. Рузвельт запропонував власне розуміння мети суспільного розвитку: **"Наш прогрес вимірюється не добробутом тих, хто вже має багато, а тим, чи здатні ми достатньо забезпечити тих, хто має дуже мало"**. Якби наші владці прислухалися до цих учителів і спробували застосувати ці два критерії до сучасного українського суспільства, то, напевно, дійшли б вкрай песимістичних висновків.

Емерсон і Рузвельт декларували соціальний ідеал, що базується на приватній власності та має певну духовну модель, яка не зводить справу до отримання життєвих благ і гонитви за грошима, а тим паче до зневаги бідної частини суспільства [4].

Список використаної літератури

1. Тойнби А. Дж. Постижение истории / пер. с англ.; сост. А. П. Огурцов; вступ. ст. В. И. Уколовой; закл. ст. Е. Б. Рашковскового. — Москва: Прогресс, 1991. — 736 с.
2. Востокоед Георгий Мирский о том, что вообще такое "Исламское государство". — Режим доступа: <http://www.portal-sredo.ru/site/?act=news&id=116992>. — Загл. с экрана.
3. Дергачев В. Глобальная геополитическая трансформация. Бродит призрак международного трибунала по преступлениям Запада против человечества / В. Дергачев // Интернет-портал "Институт геополитики". — Режим доступа: http://dergachev.ru/geop_events/101216-03.html. — Загл. с экрана.
4. Соловьев Е. А. Ротшильды, их жизнь и капиталистическая деятельность / Е. А. Соловьев. — Санкт-Петербург, 1894. — 217 с.
5. Сенченко М. Україна: шляхом незалежності чи неоколонізації? / М. Сенченко. — Київ: МАУП, 2003. — 117 с. : портр. — (Бібліотека журналу "Персонал").

Achievements of the Ukrainian government for 30 years of instability

The current state of science makes it possible to talk about the diversity, alternative, polyvalence of each new trend in social life. Those who insist on one or the other option ("democratic reforms have no alternatives") express their interest in a particular development scenario, attributing to their subjective aspirations the status of inviolable objectivity, while declaring the aspirations of others to evil and unreasonable arbitrariness. This is the approach we face today in the interpretation of events taking place in our country. I am far from thinking that the government is the enemy of the people. However, developments indicate that most political elites do not understand the global processes that are taking place. Therefore, my task is to print to provoke controversy. And I really want to make a mistake in assessing the processes taking place in our country.

Keywords: geopolitical instability; migrants; export; imports; regional conflicts; world crisis; nationalism; fundamentalism; monopoly on domination; religious conflicts; civilization factors; Euro-Atlantic bloc; Eurasian bloc

References

1. Tojnbi A. Dzh. (1991). *Postizhenie istorii*. Moskva: Progress.
2. *Vostokoved Georgij Mirskij o tom, chto voobshe takoe "Islamskoe gosudarstvo"* (2021). Credo Press, [online]. Available at: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=1169923>.
3. Dergachev V. (2021). *Globalnaya geopoliticheskaya transformaciya. Brodit prizrak mezhdunarodnogo tribunala po prestupleniyam Zapada protiv chelovechestva*. Internet-portal "Institut geopolitiki", [online]. Available at: http://dergachev.ru/geop_events/101216-03.html.
4. Solovev E. A. (1894). *Rotshildy, ih zhizn i kapitalisticheskaya deyatelnost*. Sankt-Peterburg.
5. Senchenko M. (2003). *Ukrayina: shlyahom nezalezhnosti chi neokolonizaciya?*. Kyiv: MAUP.

Надійшла до редакції 10 серпня 2021 року

УДК 316.7:351](477-89)"08/12"(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.8(301).17-23

Юлія Боднарчук,

кандидат історичних наук,
доцент інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету,
e-mail: ulia_bodnarcuk@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6293-8032>

Культурологічний аспект у соціальних комунікаціях системи управління ранньофеодальної держави Київська Русь

Розглянуто основні чинники управлінсько-комунікативної моделі державного управління в Київській Русі як поєднання різних культурних традицій воїнів-варягів та автохтонів слов'ян. Окреслено умови та наслідки використання комунікативної системи для централізації держави й ефективного її розвитку впродовж тривалого періоду. Зосереджено увагу на історичному складникові політичних інституцій, що увійшли до управлінської моделі комунікацій Київської Русі.

У дослідженні узагальнено структуру управлінської комунікації періоду ранньофеодальної держави Київська Русь як особливого виду соціальних комунікацій; виявлено типові риси в системі управлінських комунікацій культурних традицій народів, що перебували в безпосередній взаємодії; проаналізовано історично сформовані риси управлінських комунікацій для встановлення причинно-наслідкових зв'язків успішного існування Київської Русі. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні загальнонаукових методів (опис, порівняння, аналогія, аналіз тощо), а також порівняльно-історичного, історично типологічного, історично хронологічного методів. **Наукова новизна** статті полягає в дослідженні поєднання культурних традицій агентів взаємовпливу в політичній системі управлінських комунікацій Київської Русі як ефективною комунікативною мережею, що уможливила тривалий розвиток середньовічної держави в умовах поліцентричності й територіальної розгалуженості. **Висновки.** Управлінсько-комунікативна мережа Київської Русі зумовила симбіоз двох управлінських культур, слов'янської та норманської керівних традицій. Взаємопроникнення культур і стабільний еволюційний розвиток комунікативної мережі зумовили успішне існування держави впродовж тривалого історичного періоду.

Ключові слова: комунікативна мережа; система управлінської комунікації; Київська Русь; варяги; слов'яни; культурні традиції в управлінні; віче; боярська рада; Середньовіччя

Постановка проблеми. У добу раннього Середньовіччя відбулося Велике переселення народів, з'явилися вікінги, виникли королівства остготів в Італії та вестготів у Аквітанії й на Піренейському півострові, утворилися Франкська держава, держави у Скандинавії та Центральній і Східній Європі: Велика Моравія

та Київська Русь. Держави за розмірами територій і кількістю населення мали різні показники, проте всі потребували якісної системи управлінських комунікацій для збереження територій, збору податків, поширення ідеології та законів. Від системи управління залежала їхня життєздатність і місце в історії.